

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جنگ شیمیایی

عراق علیه ایران

به روایت اسناد سازمان ملل متحد

با مقدمه دکتر گوستاو اندرسون عضو گروه حقیقتیاب سازمان ملل

تدوین: شهریار خاطری - احمد جنتی محب

پژوهشکده علوم و معارف دفاع مقدس

پژوهشکده علوم و معارف دفاع مقدس

جنگ شیمیایی عراق علیه ایران (به روایت اسناد سازمان ملل متحد)

تدوین: شهریار خاطری، احمد جنتی محب

ناشر: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس

با همکاری انجمن حمایت از قربانیان سلاح‌های شیمیایی

صفحه آرای: مرتضی ندیری

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۶

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۲۰۰۰ ریال

شابک:

نشانی: تهران - خیابان شهید بهشتی - خیابان سرافراز - کوچه حق پرست - پلاک ۳۳

تلفن و نمابر: ۸۸۵۲۸۹۰۲-۱۰

مرکز پخش: تهران - خیابان انقلاب - روبه‌روی دانشگاه تهران - پلاک ۱۳۹۶

تلفن و نمابر: ۶۶۹۵۴۱۰۸

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷.....	مقدمه دکتر گوستاو اندرسن (عضو هیئت کارشناسان سازمان ملل متحد)
۱۵.....	جنگ شیمیایی عراق علیه ایران
۳۱.....	ضمائم: عکس ها

مقدمه دکتر گوستاو اندرسن (عضو هیئت کارشناسان سازمان ملل متحد)

در ماه مارس ۱۹۸۴ به درخواست دولت جمهوری اسلامی ایران، دبیر کل وقت سازمان ملل متحد آقای «خاویر پرزدکوئیاری» گروهی از کارشناسان را مأمور بررسی ادعای ایران مبنی بر کاربرد سلاح‌های شیمیایی توسط عراق نمود. روز جمعه ۹ مارس ۱۹۸۴ (۱۸ اسفند ماه ۱۳۶۲) برای من یک روز پر اهمیت بود. رئیس به اتاق من آمد و از من خواست تا در یک مأموریت به عنوان عضو تیم بازرسی سازمان ملل برای بررسی ادعای ایران درباره کاربرد سلاح شیمیایی توسط عراق شرکت کنم. هر چند من پنج سال بود که در موسسه تحقیقات دفاعی سوئد (FOA) کار می‌کردم اما هیچ تجربه‌ای در زمینه این‌گونه مأموریت‌ها نداشتم و این درخواست برای من کاملاً غافل‌گیر کننده بود. کار من در FOA بر تحقیقات با هدف یافتن شیوه‌های جدید برای آنالیز عوامل شیمیایی جنگی متمرکز بود. با این حال من بدون هیچ‌گونه درنگی پذیرفتم تا در مأموریت سازمان ملل شرکت کنم. این گروه متشکل از چهار عضو بود. به جز من؛ یعنی دکتر گوستاو اندرسن از سوئد، افراد دیگر گروه عبارت بودند از دکتر پیتردان از استرالیا، سرهنگ اوبرست ایموبرستگ از سوئیس و دکتر مانوئل دومینگز از اسپانیا. هدایت تیم به عهده آقای اقبال رضا از سازمان ملل بود.

گروه ما در بامداد ۱۳ مارس ۱۹۸۴ (۲۲ اسفند ۱۳۶۲) به تهران رسید و به فاصله کوتاهی پس از فرود در تهران به مقامات ایرانی معرفی شدیم و پس از جلسه توجیهی در وزارت امور خارجه، کار ما بلافاصله آغاز شد.

روز بعد در ۱۴ مارس، صبح زود هتل آزادی را ترک کردیم تا از مناطق جنگی در جنوب غرب ایران بازدید کنیم. گروه با هواپیما به اهواز و سپس با خودرو و از راه زمین به هویزه عزیمت کرد. در آنجا بود که ما واقعاً وارد منطقه جنگی شدیم.

در حدود ساعت ۱۲ ظهر گروه ما در منطقه «شط علی» توقف کرد که ادعا می‌شد روز گذشته در آنجا حمله‌ای شیمیایی اتفاق افتاده. بمب‌هایی که پوسته آنها پاره شده اما منفجر نشده بود را نیز یافتیم که مواد داخل آنها خارج شده و اطراف را آلوده کرده بود. بمب‌ها دارای دو حلقه آویز بودند و این حروف روی آنها نقش بسته بود «BR-250-WP»

از شط‌علی به منطقه‌ای به فاصله ۳۰ کیلومتر و به نام «هورالهویزه» رفتیم. در این منطقه یک بمب عمل نکرده که ماده درون آن در حال نشت کردن به خارج بود را پیدا کردیم. بخشی از بمب با خاک پوشانده شده بود تا به گونه‌ای به عنوان محافظ در مقابل ماده روغنی شکل قهوه‌ای تیره‌ای که از اطراف ماسوره بمب خارج می‌شد عمل نماید.

در حالی که ماسک‌های ضد گاز را به صورت‌هایمان زده بودیم و از هر مرحله از کارمان عکس‌برداری می‌کردیم، به تدریج و با احتیاط به محل بمب نزدیک شدیم. چندین نمونه از خاک آلوده شده برای انجام آنالیزهای بعدی برداشته شد. برای گرفتن نمونه از مایع درون بمب بایستی ماسوره آن باز می‌شد که در واقع عملیاتی خطرناک بود؛ چرا که پاسداران همراه ما اهمیت زیادی به محافظت از خود نمی‌دادند! ماسوره بمب به سختی باز شد و مایعی به رنگ قهوه‌ای تیره از آن سرازیر شد. تحت نظارت من، افراد پاسدار سه نمونه از مایع درون بمب را توسط ظروف شیشه‌ای ۲۰ میلی‌لیتری که دارای درپوش محافظ بود و من همراه خود آورده بودم، جمع‌آوری کردند.

عملیات خنثی‌سازی بمب و به دنبال آن عملیات نمونه‌گیری از یک بمب شیمیایی واقعی یکی از نقاط برجسته کار تیم سازمان ملل بود.

آن روز یک روز باور نکردنی بود و هنگامی که اوایل بامداد روز بعد در ۱۵ مارس

به تهران بازگشتیم، اعضای تیم بسیار خسته بودند.

پس از استراحت شبانه کوتاهی در هتل آزادی، عازم بیمارستان لباتی نژاد شدیم تا تعدادی از مصدومان جنگ شیمیایی را معاینه و با آنان مصاحبه کنیم. در آنجا بود که ما توانستیم آثار وحشتناک سلاح‌های شیمیایی را ببینیم، افرادی با علائم مشخص شبیه عوارض گاز خردل مانند تاول‌های بزرگ پوستی.

برخی از مصدومان به طرز رقت‌آوری دچار سوختگی پوست شده بودند و بسیاری از آنان صدماتی در چشم‌ها و سیستم تنفسی خود داشتند. همچنین چندین کودک را دیدیم که جراحات شدیدی داشتند و این نشان می‌داد که قربانیان جنگ نه فقط سربازان بلکه غیرنظامیان هم هستند. بازدید از آن مرکز برای همه بسیار متأثر کننده بود و مرا بسیار غمگین و مأیوس کرد.

هنگامی که دکتر «دومینگوئز» با دقت مشغول معاینه مصدومان بود، من و دکتر «دان» به آزمایشگاهی راهنمایی شدیم تا بتوانیم آزمایشات اولیه‌ای را بر روی نمونه‌هایی که روز گذشته جمع‌آوری کرده بودیم انجام دهیم. با استفاده از کاغذهای آشکارسازی که دارای طراحی ویژه‌ای بود، توانستیم گمانه‌زنی‌های اولیه خود را مبنی بر اینکه مایعی که در مناطق جنگی نمونه‌گیری شده بود گاز خردل می‌باشد، تایید کنیم.

این نمونه‌ها همچنین از مجاری مطمئن به آزمایشگاه‌های معتبر در سوئیس و سوئد ارسال شد و به وسیله متدهای پیشرفته آنالیز مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج این آنالیزها نشان داد که نمونه‌ها حاوی عامل شیمیایی جنگی «خردل» می‌باشند.

هر چند روز جمعه برای ایرانیان روزی مقدس و تعطیل می‌باشد اما برای تیم سازمان ملل روز جمعه ۱۶ مارس هم یک روز کاری بود. ترتیبی اتخاذ شده بود تا ما از بمب‌ها و قطعات آنها که از مناطق جنگی به تهران منتقل شده بود بازرسی به عمل آوریم. تعداد زیادی اقلام دیگر که مربوط به تجهیزات جنگ شیمیایی بود و توسط ایرانیان از نیروهای عراقی به غنیمت گرفته شده بود نیز مورد بازدید قرار گرفت.

روز یکشنبه ۱۸ مارس طبق برنامه‌ریزی، گروه بایستی برخی کارهای نهایی را برای نتیجه‌گیری قبل از ترک تهران در روز بعد انجام می‌داد اما ناگهان همه چیز عوض شد

و برنامه‌ریزی جدیدی در مدت زمان کوتاه صورت پذیرفت! از سوی مقامات ایرانی به ما اطلاع داده شد که حمله شیمیایی جدیدی روز گذشته بر علیه نیروهای ایرانی اتفاق افتاده و به دلیل علائم خاص مصدومان، از تیم سازمان ملل خواسته شد تا بررسی دیگری در این خصوص انجام دهد. گروه ما در مدت زمان کوتاهی به وسیله هواپیما به اهواز بازگشت. در اهواز از نقاهتگاه استادیوم تختی که حدود ۴۰ نفر از مصدومان شیمیایی در آنجا تحت مداوا بودند بازدید کردیم. دکتر دومینگوئز آنجا چندین مصدوم را معاینه نمود و به این نتیجه رسید که این افراد در نتیجه گازهای شیمیایی اعصاب مصدوم شده اند. در همان مرکز من و دکتر «پیترو دان» به اتاق دیگری راهنمایی شدیم که در آنجا یک ماسوره بمب مشابه آنکه در بازرسی قبلی در منطقه شطعلی مشاهده کردیم، به ما نشان داده شد. به علاوه دو محفظه حاوی مایع تیره‌ای که از یک بمب صدمه دیده - اما عمل نکرده - جمع‌آوری شده بود نیز به ما نشان داده شد.

این یک فرصت منحصر به فرد بود، چرا که برای اولین بار در طول تاریخ جنگ‌ها نمونه‌هایی از گاز اعصاب را می‌دیدیم که ادعا می‌شد در این جنگ استفاده شده است. با استفاده از ماسک‌های محافظت‌کننده و دستکش‌هایی که به وسیله ایرانی‌ها فراهم شد، من و دکتر دان از هر کدام از این محفظه‌ها نمونه‌ای تهیه کردیم و آن را در بطری‌هایی تمیز و دارای درپوش محکم که از نقاهتگاه تهیه کرده بودیم قرار دادیم. این نمونه‌ها از کانال‌های مطمئن به آزمایشگاه‌های دفاعی در سوئیس و سوئد منتقل شد. سه روز بعد گزارش‌های رسیده از آن آزمایشگاه‌ها نشان داد که مایع ارسالی محتوی عامل اعصاب به نام «تابون» بوده است؛ یک ترکیب ارگانوفسفره که در سال‌های دهه ۱۹۳۰ در آلمان کشف شد و در آن کشور تا زمان پایان جنگ دوم جهانی تولید شد. در روز دوشنبه ۱۹ مارس تیم سازمان ملل تهران را ترک و به ژنو عزیمت کرد. آنجا در طی چند روز ما پیش‌نویس گزارشی را تهیه کردیم. در ساعت ۱۸/۳۰ دقیقه روز چهارشنبه ۲۱ مارس گزارش کامل شد و تمامی اعضای گروه سند مزبور را امضا کردند. سپس این سند رسماً تسلیم آقای اقبال رضا گردید تا توسط وی به سازمان ملل متحد

در نیویورک منتقل گردد.

نتیجه‌گیری‌ای که گروه به اتفاق به آن رسیدند این بود:

- سلاح‌های شیمیایی به شکل بمب در مناطقی که در ایران توسط کارشناسان بازرسی شد، استفاده گردیده است.

- عوامل شیمیایی به کار رفته در این سلاح‌ها عبارت بودند از گاز خردل (موستارد) و عامل اعصاب «تابون».

□

در روز ۲۶ مارس ۱۹۸۴ شورای امنیت سازمان ملل متحد گزارش گروه اعزامی را منتشر ساخت. عنوان گزارش رسمی منتشر شده از سوی شورای امنیت عبارت است از: «گزارش تیم کارشناسان اعزامی دبیر کل سازمان ملل برای بررسی ادعای جمهوری اسلامی ایران در خصوص کاربرد سلاح‌های شیمیایی» به شماره S/16433 به تاریخ ۲۶ مارس ۱۹۸۴

گزارش سازمان ملل همچنین شامل یادداشتی از سوی دبیر کل بود که گزارش کارشناسان ضمیمه آن بود. دبیرکل سازمان ملل متحد در پاراگراف ۸ یادداشت خود چنین می‌گوید:

«دبیر کل در راستای روح دغدغه‌های بشر دوستانه‌ای که او را وادار به اتخاذ تصمیم برای انجام این بازرسی نمود، ضمن ارسال گزارش کارشناسان به شورای امنیت جهت اطلاع آن شورا، اظهار تأسف عمیق خود را از نتیجه‌گیری متفق‌القول این کارشناسان مبنی بر اثبات ادعای کاربرد سلاح‌های شیمیایی ابراز می‌دارد. تنها چند روز پیش دبیر کل ابراز داشت که او به شدت کاربرد چنین سلاح‌هایی را در هر کجا و به هر شکل ممکن محکوم می‌نماید.»

□

در سالهای ۱۹۸۶ و ۱۹۸۷ همان تیم کارشناسان سازمان ملل دوباره توسط دبیر کل برای بررسی ادعای کاربرد سلاح‌های شیمیایی به ایران اعزام شد. این بازرسی‌ها در همان چارچوب مأموریت سال ۱۹۸۴ انجام شد و نتیجه هم

مشابه بود.

دبیر کل سازمان ملل اکنون می‌توانست نتیجه‌گیری کند که نیروهای عراقی از سلاح‌های شیمیایی بر علیه ایرانیان استفاده کرده‌اند اما عراق هیچ‌گاه به خاطر کاربرد سلاح‌های شیمیایی محکوم نگردید و هیچ اقدامی علیه عراق توسط جامعه بین‌المللی صورت نگرفت!

در سال ۱۹۸۸ یکبار دیگر از من خواسته شد تا در تیم کارشناسان سازمان ملل برای بررسی ادعای کاربرد سلاح‌های شیمیایی شرکت نمایم اما این بار من این درخواست را رد کردم، چرا که احساس نمودم از تیم سازمان ملل در یک بازی سیاسی استفاده شده است.

روی هم رفته پنج تیم کارشناسی سازمان ملل برای بررسی ادعای کاربرد سلاح‌های شیمیایی در ایران اعزام شد اما عراق هیچ‌گاه برای کاربرد سلاح‌های شیمیایی محکوم نگردید، علیرغم اینکه این اقدام نقض پروتکل ۱۹۲۵ ژنو بود. این سکوت و رضایت جامعه جهانی به صدام حسین فرصت داد که برنامه تسلیحات شیمیایی خود را ادامه دهد...

دکتر گوستاو اندرسن - سوئد - مارس ۲۰۰۷

مأخذ:

- Anderson, Gustav. "Analysis of two chemical weapons samples from the Iran-Iraq war". Nuclear, Biological, and Chemical Defence and Technology International, April 1986.

- Dunn, Peter. "The Chemical War: Journey to Iran". Nuclear, Biological, and Chemical Defence and Technology International, April 1986.

- United Nations Security Council, Document S 16433. "Report of the Specialists Appointed by the Secretary General to Investigate Allegations by the Islamic Republic of Iran Concerning the Use of Chemical Weapons." 26 March 1984, New York, U.S.A.

جنگ شیمیایی عراق علیه ایران

تاریخچه خلع سلاح شیمیایی^۱

به جرأت می‌توان گفت سلاح‌های شیمیایی تنها سلاح‌های جنگی هستند که بیشترین و قدیمی‌ترین معاهدات بین‌المللی برای منع کاربرد آن وجود دارد. به دلیل ماهیت غیرانسانی و وحشیانه این گونه سلاح‌ها، از قرن‌ها پیش که از سلاح‌های شیمیایی در شکل ابتدایی آن و در جنگ‌ها استفاده می‌شد، قراردادهای مختلفی برای ممنوع ساختن آن شکل گرفت.

- اولین قرارداد بین‌المللی برای محدودسازی استفاده از سلاح‌های شیمیایی به سال ۱۶۷۵ میلادی بر می‌گردد. هنگامی که فرانسه و آلمان با امضای موافقتنامه‌ای در استراسبورگ درباره ممنوعیت کاربرد گلوله‌های سمی به توافق رسیدند.
  - دویست سال بعد در سال ۱۸۷۴ م «کنوانسیون بروکسل درباره حقوق و قوانین جنگ»^۲ کاربرد سموم یا سلاح‌های سمی و نیز سلاح‌ها، پرتابه‌ها و موادی را که باعث مصدومیت و رنج غیرمعمول می‌شود، ممنوع اعلام کرد.
- پیش از پایان قرن نوزدهم و در سال ۱۸۹۹ م کنفرانس بین‌المللی صلح در لاهه بر پا

1- Chemical disarmament

2- The Brussels convention on the law and customs of war 1874

شد و منجر به امضای موافقنامه‌ای در ممنوعیت استفاده از پرتابه‌های جنگی محتوی گازهای سمی گردید.

با وجود این سه توافقنامه بین‌المللی، در طول جنگ جهانی اول (۱۹۱۸-۱۹۱۴) جهان شاهد هولناک‌ترین کشتارهای ناشی از کاربرد سلاح‌های شیمیایی بود. تلفات بی‌شمار و حملات وسیع شیمیایی با بکارگیری شیوه‌های نوین کاربرد گازها و مواد سمی مهلک و ناتوان‌کننده در این جنگ باعث بروز نگرانی‌های عمیقی در سطح جهان گردید و منجر به انعقاد یکی از معروف‌ترین معاهدات بین‌المللی عدم کاربرد سلاح‌های شیمیایی؛ یعنی «پروتکل ۱۹۲۵ ژنو» شد که در آن کاربرد گازهای خفه‌کننده، سمی یا سایر گازها و نیز شیوه‌های جنگ میکروبی منع شده است.^۱ اکثر کشورهای جهان از جمله ایران و عراق این پروتکل را امضا نمودند.

با وجود امضای این پروتکل توسط بسیاری از کشورهای جهان، این معاهده دارای نقصان بسیار بزرگی بود و آن اینکه تنها ناظر به ممنوعیت «کاربرد» سلاح‌های شیمیایی یا میکروبی بود و «توسعه»، «تولید» و «انباشت» این سلاح‌ها را منع نمی‌کرد. به علاوه بسیاری از کشورهای جهان این پروتکل را با این تبصره امضا نمودند که حق کاربرد سلاح‌های شیمیایی را علیه کشورهای غیر عضو پروتکل و نیز مقابله به مثل در صورت حمله شیمیایی به کشورشان را برای آنان مجاز می‌دانست.

در سال ۱۹۷۱ م. و برای برطرف نمودن نواقص پروتکل ۱۹۲۵ ژنو، کمیته خلع سلاح سازمان ملل - که بعدها به کنفرانس خلع سلاح تبدیل شد - متن نهایی کنوانسیون منع توسعه، تولید و انباشت و کاربرد سلاح‌های بیولوژیک (میکروبی) که به کنوانسیون سلاح‌های بیولوژیک (BWC)^۲ معروف است را آماده نمود. این کنوانسیون

1- The 1925 Geneva protocol for the prohibition of the use of Asphyxiating, poisonous or other gases and Bacteriological Methods of warfare.

2- The convention on the prohibition of the development, production and stockpiling of Bacteriological (Biological) and toxin weapons (BWC)

لازم به ذکر است با وجود ممنوعیت‌های کاملی که در این کنوانسیون درباره سلاح‌های بیولوژیک وجود داشت، این معاهده فاقد پیش‌بینی لازم در مورد مکانیسم بازرسی و راستی‌آزمایی (Verification) برای کشورهای عضو می‌باشد.

به صراحت کشورهای عضو را متعهد می‌سازد مذاکرات خود را تا حصول یک معاهده بین‌المللی برای منع سلاح‌های شیمیایی دنبال نمایند و لذا از همان زمان مذاکرات مربوط به تهیه متن کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی به صورت جدی آغاز شد. به دنبال نزدیک به ۲۰ سال مذاکرات فشرده در «کنفرانس خلع سلاح»، سرانجام متن نهایی کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی نیز در سال ۱۹۹۲ م آماده و مورد توافق اعضا واقع گردید. این کنوانسیون در ۱۳ ژانویه ۱۹۹۳ م طی مراسمی در پاریس به امضای ۱۳۰ کشور جهان و سپس به امضای دبیر کل سازمان ملل نیز رسید. (عکس شماره ۱)

کشورهای امضا کننده این کنوانسیون می‌بایستی آن را در مجالس خود نیز به تصویب برسانند^۱ و براساس مفاد کنوانسیون، ۱۸۰ روز پس از به تصویب رسیدن کنوانسیون توسط شصت و پنجمین کشور عضو، این کنوانسیون لازم‌الاجرا خواهد شد. بدین ترتیب در روز ۲۹ آوریل ۱۹۹۷ کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی به طور رسمی لازم‌الاجرا شد.

سازمان منع سلاح‌های شیمیایی (OPCW)^۲

از زمان امضا شدن کنوانسیون سلاح‌های شیمیایی تا لازم‌الاجرا شدن آن (۱۹۹۷-۱۹۹۳ م) مسئولیت فراهم نمودن ساز و کارهای اجرایی شدن کنوانسیون و چگونگی آن به عهده کمیسیون مقدماتی^۳ بود که در لاهه استقرار داشت. با لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون در سال ۱۹۹۷ م مسئولیت حسن اجرای مفاد کنوانسیون از جمله برنامه‌های راستی‌آزمایی و بازرسی‌ها و آموزش بازرسان و سایر امور اجرایی کنوانسیون به عهده سازمانی تحت عنوان «سازمان منع سلاح‌های شیمیایی (OPCW)» گذاشته شد که مقر آن در شهر لاهه هلند بوده و محل دائمی اجلاس‌های سالیانه و سایر اجتماعات رسمی کشورهای عضو کنوانسیون می‌باشد. (عکس شماره ۲)

1- Ratification

2- Organization for the prohibition of chemical Weapons

3- preparatory commission (prep COM)

تاریخچه کاربرد سلاح‌های شیمیایی

هر چند که مواد سمی و کشنده حتی در جنگ‌های باستان برای از پا در آوردن دشمن مورد استفاده قرار می‌گرفت اما کاربرد وسیع سلاح‌های شیمیایی به شکل مدرن آن در جنگ اول جهانی رخ داد. (عکس شماره ۳)

در روز ۲۲ آوریل ۱۹۱۵ م. که به عنوان روز تولد جنگ شیمیایی نام گرفت. - در شهر ایپر بلژیک، ارتش آلمان با استفاده از کپسول‌های محتوی گاز خفه کننده کلر هزاران نفر از سربازان متفقین را در جبهه مخالف از پای در آورد و از آن پس طرفین درگیر به صورت مکرر و در مقیاس وسیع از انواع سلاح‌های شیمیایی علیه یکدیگر استفاده کردند.

در طول همین جنگ بود که برای اولین بار عامل شیمیایی ناتوان کننده خردل (سولفور موستارد) - که به عنوان عامل تاول‌زا نیز شناخته می‌شود - توسط ارتش آلمان مورد استفاده واقع شد. (۱۹۱۷ - جبهه ایپر در بلژیک) (عکس شماره ۴)

تلفات هولناک سلاح‌های شیمیایی در جنگ اول جهانی فوق تصور بود؛ یک میلیون مصدوم و بیش از نود هزار کشته که حاصل بکارگیری حدود ۱۲۴ هزار تن انواع سلاح‌های مهلک و ناتوان کننده شیمیایی بود.

هر چند با امضای پروتکل ۱۹۲۵ ژنو، کاربرد این سلاح‌ها بعد از جنگ جهانی ممنوع اعلام گردید اما در فاصله بین دو جنگ جهانی بسیاری از کشورهای دنیا به توسعه، تولید و انباشت سلاح‌های شیمیایی ادامه دادند. با این حال با کمال تعجب در طول نبردهای خونین جنگ دوم جهانی (۱۹۴۵ - ۱۹۳۹) از سلاح شیمیایی استفاده نشد که شاید دلیل آن هراس از مقابله به مثل کشورهای طرف جنگ و غیرقابل کنترل بودن عواقب و تلفات ناشی از این سلاح‌های مخوف بود. (برخی مورخان معتقدند از آنجا که هیتلر خود در جنگ اول جهانی هنگامی که در ارتش آلمان خدمت می‌کرد در اثر مصدومیت با گاز خردل آسیب دید و به دلیل تجربه تلخ صدمات ناشی از این سلاح‌ها از کاربرد آن در جنگ دوم جهانی امتناع کرد.)

هر چند در طول سال‌های بین دو جنگ و پس از جنگ دوم جهانی در برخی نقاط

دنیا به صورت محدود از سلاح‌های شیمیایی استفاده شد اما در عمل تا پیش از تجاوز عراق به ایران از این سلاح‌ها به صورت وسیع در هیچ جنگی استفاده نشد.

جنگ شیمیایی عراق علیه ایران

تهاجم گسترده ارتش عراق به جمهوری اسلامی ایران در ۳۱ شهریور ماه ۱۳۵۹ منجر به اشغال بخش‌های وسیعی از خاک ایران توسط ارتش عراق در طول ماه‌های اولیه جنگ گردید که ناشی از عدم آمادگی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران برای رویارویی با تهاجم وسیع عراق به ویژه در شرایط ویژه پس از وقوع انقلاب اسلامی در ایران بود.

با تجدید قوای نیروهای رزمنده و آغاز عملیات آفندی علیه ارتش عراق به تدریج سرزمین‌های اشغال شده آزاد گردید که اوج آن حماسه سوم خرداد ۱۳۶۱ و آزادسازی خرمشهر بود. پس از آن سلسله عملیات نظامی موفقیت‌آمیزی نیز انجام شد که ضمن کشانیدن جبهه نبرد به خاک دشمن، تهدیدی جدی برای نقاط استراتژیک درون خاک عراق از جمله بندر مهم و سوق الجیشی بصره و جزایر نفت‌خیز مجنون در جنوب و ارتفاعات مهم کردستان عراق به شمار می‌رفت.

در چنین شرایطی و با تغییر موازنه نظامی جنگ به سود ایران، ارتش عراق که خود را در آستانه سقوط می‌دید اقدام به ارتکاب یکی از پلیدترین جنایات جنگی تاریخ معاصر نمود و برای اولین بار پس از جنگ اول جهانی به کاربرد وسیع سلاح‌های شیمیایی علیه رزمندگان و مردم بی‌دفاع ایران روی آورد.

هر چند در طول سال‌های ۱۳۶۱ و ۱۳۶۲ ارتش عراق در جبهه‌های غرب و میانی به صورت محدود از سلاح‌های شیمیایی استفاده نمود اما وسیع‌ترین حملات شیمیایی در طول عملیات خیبر (اسفند ۶۲ در جزایر مجنون)، عملیات بدر (اسفند ۶۳ در جزایر مجنون)، عملیات والفجر ۸ (بهمن ۶۴ تا فروردین ۶۵ در فاو) کربلای ۴ و ۵ و ۸ (دی ماه ۶۵ تا فروردین ۶۶ در شرق بصره و شلمچه) والفجر ۱۰ (اسفند ۶۶ و فروردین ۶۷ در کردستان عراق - حلبچه) و تک‌های متعدد ارتش عراق از فروردین ۶۷ تا پایان

جنگ (مرداد ۶۷) در جبهه‌های مختلف اتفاق افتاد. (عکس شماره ۵)

بمباران شیمیایی مناطق مسکونی

برای اولین بار در طول تاریخ، رژیم عراق از سلاح‌های شیمیایی علیه مردم غیرنظامی در مناطق مسکونی ایران و کردستان عراق استفاده نمود که منجر به شهید و مصدوم شدن هزاران نفر از مردم بی‌دفاع فاقد هرگونه امکانات حفاظتی گردید. اوج این جنایات بمباران شیمیایی شهر «سردشت» در استان آذربایجان غربی بود که در هفتم تیر ماه ۱۳۶۶ منجر به شهید و مصدوم شدن بیش از ۴۵۰۰ نفر از مردم این شهر گردید.^۱ علاوه بر این شهر روستاهای اطراف بانه (فروردین ۶۶)، شهر حلبچه (اسفند ۶۶)، روستاهای اطراف مریوان (اسفند ۶۶ و فروردین ۶۷)، شهر نودشه (فروردین ۶۷)، روستاهای اطراف سرپل ذهاب (مرداد ۶۷) و شهر اشنویه (مرداد ۶۷) نیز هدف حملات شیمیایی عراق واقع شدند. در این حملات به طور بی‌سابقه‌ای از انواع عوامل شیمیایی جنگی علیه مردم روستاها و شهرهای مرزی استفاده می‌شد. تنها در یکی از این حملات که در ۶۶/۱۲/۲۸ در منطقه مریوان رخ داد، روستاهای منطقه «قلعه‌جی» تا «دزلی» با بیش از ۳۰۰ بمب شیمیایی مورد هدف قرار گرفت و به روستاهای کوچک قلعه‌جی بیش از ۱۱ بمب شیمیایی اصابت کرد.^۲

رژیم عراق همچنین در ماه‌های پایانی جنگ به صورت رسمی تهدید کرد که به زودی شهرهای بزرگ ایران از جمله تهران را با موشک‌های مجهز به کلاهک شیمیایی مورد حمله قرار خواهد داد. با تداوم این تهدیدها برنامه‌هایی برای دفاع غیرنظامی و آموزش مردم جهت آمادگی در مقابل حملات شیمیایی احتمالی به اجرا در آمد. (عکس‌های شماره ۶ و ۷)

1- UN document S/19006. Jul 30 1987

۲- جنگ شیمیایی عراق و تجارب پزشکی آن - دکتر سید عباس فروتن، ۱۳۸۲ - ص ۲۱۱.

حمله شیمیایی به بیمارستان‌ها و مراکز درمانی

حتی بیمارستان‌ها و مراکز درمانی نیز از حملات شیمیایی رژیم عراق مصون نماندند. مراکزی که در کلیه جنگ‌ها و براساس اصول اولیه انسانی و قوانین بین‌المللی بایستی از حملات نظامی مصون باشند. رژیم عراق نه تنها این مراکز را بارها مورد بمباران و موشک باران قرار می‌داد، بلکه پا را فراتر نهاده و برخی از این مراکز را هدف بمباران شیمیایی قرار داد که منجر به شهادت و مصدومیت تعداد زیادی از بیماران و مجروحین تحت درمان و نیز پزشکان و پرستاران و پرسنل این مراکز گردید. دو نمونه از بارزترین این جنایات عبارتند از:

- بمباران شیمیایی بیمارستان صحرائی حضرت فاطمه(س) در آبادان^۱ (ششم و هشتم اسفند ۱۳۶۴)
- بمباران شیمیایی بیمارستان صحرائی ۵۲۸ سومار (دهم دی‌ماه ۱۳۶۵). در آمارهای اولیه تلفات این حمله ۴۰۰ مصدوم و ۲۰ شهید ذکر شده بود^۲ که در روزهای بعد به تدریج افزایش یافت. چند تن از پزشکان متخصص و اساتید جراحی نیز در این حمله ناجوانمردانه به شهادت رسیدند.

کاربرد گازهای اعصاب، اولین بار در تاریخ

عوامل اعصاب که ساختمان شیمیایی آنها شباهت زیادی به سموم علف‌کش و آفت‌کش دارد، عوامل بسیار کشنده و سمی می‌باشند که اولین بار توسط دانشمندان شیمی دان آلمانی در سال‌های قبل از جنگ دوم جهانی ساخته شدند. این عوامل که جزو ترکیبات سمی ارگانوفسفره می‌باشند پس از استنشاق یا جذب از راه بافت‌های مختلف بدن با ایجاد اختلال در انتقال پیام‌های عصبی باعث بروز اختلال در تنفس،

1- UN Document s/17911 Mar 12,1986

2- UN Document s/18553.jan 2,1987

3- UN Document s/18555.jan 5,1987

دید، هوشیاری، فشار خون و ضربان قلب و سایر اعمال حیاتی بدن شده و می‌تواند به سرعت فرد مصدوم را از پای در آورد.

با وجود انباشته بودن زرادخانه‌های تسلیحاتی آلمان به این گاز کشنده در طول جنگ دوم جهانی و نیز دستیابی سایر کشورها از جمله آمریکا و شوروی در طول جنگ سرد به این سلاح‌های کشنده، گازهای اعصاب هیچ‌گاه در جنگ‌ها مورد استفاده واقع نگردید و ماهیت غیرانسانی این سلاح‌ها همواره مورد نکوهش واقع می‌شد. (عکس شماره ۸)

رژیم عراق برای اولین بار ضمن استفاده وسیع از انواع عوامل اعصاب (تابون - سارین - سومان) از انواع ابزارهای جنگی از جمله بمب، راکت، گلوله‌های توپ، خمپاره و کاتیوشای مجهز به این گازهای مهلک استفاده کرد.^۱

واکنش سازمان ملل و شورای امنیت به حملات شیمیایی عراق

به دنبال شدت یافتن کاربرد سلاح‌های شیمیایی توسط رژیم عراق و به درخواست رسمی جمهوری اسلامی ایران اولین گروه حقیقت‌یاب سازمان ملل متحد متشکل از چهار کارشناس برجسته سلاح‌های شیمیایی از کشورهای سوئد، استرالیا، اسپانیا و سوئیس^۳ در اسفند ماه ۱۳۶۲ (مارس ۱۹۸۴ م) به دستور دبیر کل سازمان ملل به ایران اعزام شدند.

این هیئت در مدت اقامت خود در ایران ضمن معاینه مصدومین و نمونه‌برداری از مناطق آلوده و مشاهده بمب‌های شیمیایی منفجر نشده گزارش رسمی خود را اعلام و

1- UN Document S/16433 Mar.26,1984

2- Dunn. P(1986) the chemical war : Journey to Iran, NBC Defense and technology, 1:36

3- Dr. Gustav Anderson, Sweden

3- Dr. Peter Dunn, Australia

3- Professor Manuel Dominguez, Spain

3- Colonel Ubrest Ulrich Imobersteg, Switzerland

جنگ شیمیایی عراق علیه ایران / ۲۲

این گزارش در روز ۲۶ مارس ۱۹۸۴م. تسلیم شورای امنیت شد. در این گزارش به صراحت کاربرد گاز خردل و عامل اعصاب (تابون) علیه رزمندگان ایرانی مورد تایید قرار گرفت.^۱ (عکس شماره ۹)

شورای امنیت در تاریخ ۳۰ مارس ۱۹۸۴م. با صدور بیانیه‌ای بدون ذکر نام عراق به عنوان بکاربرنده سلاح شیمیایی، طرفین جنگ را به پایبندی به پروتکل ۱۹۲۵ ژنو دعوت نمود.^۲

بدیهی است صدور بیانیه - که برخلاف قطعنامه الزام‌آور نبوده و فاقد ضمانت اجرایی است. - آن هم بدون ذکر نام کشور خاطی و با محافظه‌کاری فراوان، هیچ تأثیری بر ادامه روند جنایات جنگی رژیم عراق نداشت و در ماه‌های بعد بویژه در اسفند ماه ۶۳ (در عملیات بدر در جزایر مجنون) و نیز در عملیات والفجر ۸ در بهمن ماه ۶۴ تا فروردین ۶۵ ارتش عراق در مقیاس وسیع‌تری از انواع سلاح‌های شیمیایی استفاده نمود.

به درخواست رسمی جمهوری اسلامی ایران، دبیرکل سازمان ملل آقای دکتر مانوئل دومینگوئز (یکی از چهار کارشناس قبلی) را مأمور معاینه مصدومین شیمیایی ایران که در بیمارستان‌های اروپایی بستری بودند نمود. بدین ترتیب دومین گزارش کارشناسی که در آن کاربرد سلاح شیمیایی علیه ایران تایید شده بود، در آوریل ۱۹۸۵ توسط دبیر کل سازمان ملل به شورای امنیت تسلیم شد.^۳

سومین گروه کارشناسی سازمان ملل به دنبال حملات وسیع شیمیایی عراق در منطقه فاو (عملیات والفجر ۸) در مارس ۱۹۸۶ (اسفند ماه ۱۳۶۴) به ایران اعزام شد. این هیئت ضمن مصاحبه با تعداد زیادی از مصدومین شیمیایی در بیمارستان‌های اهواز و تهران از جمله تعدادی از اسرای عراقی که با صراحت به کاربرد سلاح شیمیایی توسط عراق اعتراف کردند، گزارش مفصلی مبنی بر کاربرد گاز خردل و اعصاب علیه

1- UN document S/ 16433 March 26. 1984

2- UN Document S/16454 March 30. 1984

3- UN Document S/ 17127 24 April 1985

رزمندگان ایران را به دبیر کل ارائه نمودند^۱ که در ۱۶ مارس ۱۹۸۶ به شورای امنیت تسلیم گردید. با انتشار این گزارش و نیز انعکاس وسیع تصاویر مربوط به مصدومین شیمیایی ایران که برای معالجه به بیمارستان‌های اروپایی از جمله در انگلیس، بلژیک، آلمان، هلند، سوئد و اسپانیا بستری بودند و تحت تأثیر افکار عمومی جهان، شورای امنیت در بیانیه^۲ ۲۱ مارس ۱۹۸۶ به ناچار و برای اولین بار از عراق به عنوان بکار برنده سلاح شیمیایی علیه ایران نام برد اما همچنان از صدور قطعنامه و اقدام عملی علیه این جنایت جنگی امتناع ورزید.^۳

در فروردین ماه ۱۳۶۶ و در منطقه عملیاتی کربلای ۸ (شرق بصره) عراق اقدام به حملات سنگین شیمیایی با گازهای کشنده اعصاب کرد. در این حملات به صورت وسیع از عامل مهلک «سارین» استفاده شد. همچنین برای اولین بار در طول جنگ از موشک‌های کاتیوشا^۴ حاوی گازهای اعصاب بر علیه اهداف مختلف از جمله «مرکز تصفیه آب خرمشهر» استفاده شد و اکثر کارگران آن تصفیه‌خانه که از اهالی بومی منطقه بودند به شهادت رسیده یا مصدوم شدند.^۵ همچنین در ابتدای سال ۶۶ مناطق وسیعی در کردستان عراق و ایران مورد حملات شیمیایی واقع شد، لذا چهارمین گروه کارشناسی سازمان ملل در اردیبهشت ۱۳۶۶ به ایران سفر کرد و ضمن تأکید بر کاربرد سلاح شیمیایی علیه غیرنظامیان جزئیاتی را از وضعیت تأسفبار زنان و کودکان مصدوم در بیمارستان‌های تهران بیان نمودند.^۶ از جمله گزارش تکان دهنده‌ای از مصدومین روستای آلت در بانه و مادر بارداری که در اثر جراحات ناشی از گاز خردل

1- UN Document S/17911 March 12, 1986

2- UN Document S/17932 March 21, 1986

3- Multiple Rocket launcher system (MRLS)

۴- جنگ شیمیایی عراق و تجارب پزشکی آن - دکتر سید عباس فروتن - ص ۱۷۱

5- UN Document S/18852 may 8, 1987

بخشی از این گزارش: «ما آثار گاز خردل را بر خانواده یک دهقان بخصوص یک مادر و دختر دو و چهارساله وی مشاهده نمودیم. ما در کمال اندوه شاهد رنج کودک ۴ ساله در فاصله کمتر از ۲ ساعت با مرگش بودیم. ما صدمات شاید گاز خردل را بر روی مادر جوانی که چهار ماهه باردار بود مشاهده نمودیم.»

به همراه دختر خردسالش به شهادت رسید. (عکس‌های شماره ۱۰ و ۱۱)

دبیر کل ضمن ارسال این گزارش به شورای امنیت، طی نامه‌ای از سیر روزافزون حملات شیمیایی عراق و هدف قرار گرفتن غیرنظامیان و نقض مکرر پروتکل ۱۹۲۵ ژنو عمیقاً ابراز نگرانی نمود و به دنبال آن شورای امنیت در بیانیه ۱۴ می ۱۹۸۷ م (۲۵ اردیبهشت ۱۳۶۶) از ادامه و تشدید کاربرد سلاح شیمیایی توسط عراق علیه ایران بویژه غیرنظامیان ابراز نگرانی نمود اما همچنان هیچ اقدام عملی برای متوقف ساختن جنایات عراق صورت نپذیرفت.

با وجود صدور این بیانیه‌ها و به دلیل فقدان محکومیت جدی و اقدامات عملی از سوی شورای امنیت، رژیم عراق بدون هیچ‌گونه مانعی به حملات شیمیایی خود ادامه داد تا آنجا که در مقابل دیدگان جهانیان یکی از بزرگترین و شرم‌آورترین جنایات جنگی تاریخ معاصر را در هفتم تیر ماه ۱۳۶۶ رقم زد و با بمباران شیمیایی شهر سردشت هزاران نفر از زنان و کودکان و مردم غیرنظامی این شهر را هدف گاز ناتوان کننده خردل قرار داد. چگونگی این حادثه و آمار شهدا و مصدومین آن طی گزارش‌های رسمی متعددی به اطلاع شورای امنیت سازمان ملل رسید. حتی در یکی از گزارش‌ها تصاویر متعددی از مصدومین این فاجعه نیز ضمیمه شد^۱ اما علیرغم درخواست‌های مکرر ایران، هیچ هیئت کارشناسی برای بررسی این حادثه اعزام نشد. (عکس شماره ۱۲)

به دلیل سکوت مرگبار مجامع جهانی، متعاقب عملیات پیروزمند والفجر ۱۰ در جبهه‌های شمالغرب و شکست جبران‌ناپذیر ارتش عراق، جنایتی بزرگتر رقم زده شد و رژیم عراق شهر حلبچه و مناطق اطراف آن را در بی‌سابقه‌ترین حملات شیمیایی طول جنگ هدف قرار داد.

طبق آمارهای رسمی که به همراه تصاویر مصدومین و شهدای فاجعه حلبچه به شورای امنیت ارسال شد، در این فاجعه کم‌نظیر حدود پنج هزار نفر شهید و بیش از

1- UN Document S/19006 Jul 30, 1987

هفت هزار نفر مصدوم شدند.^۱ علیرغم اینکه مقامات کشورمان جزئیات این حادثه را به اطلاع سازمان ملل رسانده و به طور رسمی درخواست اعزام تیم تحقیق نمودند اما شورای امنیت به این بهانه که حادثه در داخل خاک عراق رخ داده است، از بررسی موضوع خودداری کرد.^۲ با این حال دبیر کل سازمان ملل تصمیم گرفت کارشناس پزشکی برگزیده خود دکتر دومینگوئز را دوباره به ایران اعزام نماید. وی از ۲۸ تا ۳۱ مارس ۱۹۸۸ از ایران و از ۸ تا ۱۱ آوریل از عراق (بغداد و سلیمانیه) بازدید نمود و در گزارش مورخه ۲۵ آوریل خود^۳ مجدداً کاربرد وسیع گازهای اعصاب و خردل را بویژه علیه غیرنظامیان تایید نمود. (عکس‌های شماره ۱۳ و ۱۴)

به دنبال انتشار وسیع اخبار فاجعه حلبچه توسط رسانه‌ها و مطبوعات در سراسر جهان و بازدید خبرنگاران خارجی از منطقه و مشاهده اجساد زنان و کودکان و مردم بی‌دفاع و فشار افکار عمومی و خشم و انزجار مردم کشورهای مختلف جهان از این جنایت، شورای امنیت سرانجام طرح قطعنامه‌ای را که توسط جمهوری فدرال آلمان، ایتالیا و ژاپن تهیه شده بود، مورد بررسی قرار داد و در تاریخ ۹ می ۱۹۸۸ (۱۹ اردیبهشت ماه ۱۳۶۷) در جلسه شماره ۲۸۱۲ خود قطعنامه ۶۱۲ را به اتفاق آرا تصویب کرد.^۴

با گذشت چهار سال از گزارش‌های رسمی بازرسان سازمان ملل در تایید کاربرد سلاح شیمیایی توسط رژیم عراق، این قطعنامه اولین قطعنامه سازمان ملل در این باره بود اما متأسفانه در این قطعنامه نیز کوچک‌ترین ذکری از نام عراق به عنوان بکار برنده سلاح‌های شیمیایی نشد، ضمن اینکه هیچ اقدام عملی بازدارنده‌ای نیز در این قطعنامه مطرح نگردیده است.

ناکارآمد بودن قطعنامه ۶۱۲ و نام نبردن از عراق به عنوان عامل حملات شیمیایی

1- UN Document S/19729 April 4, 1988

2- UN Document S/19669 Mar 22, 1988

3- UN Document S/19823 April 25, 1988

4- S/RES/0612(1988) 9 May 1988

باعث شد تا این قطعنامه نیز عملاً هیچ تأثیری در متوقف ساختن حملات شیمیایی عراق نداشته باشد. با تداوم حملات شیمیایی وسیع عراق و به درخواست جمهوری اسلامی ایران تیم‌های کارشناسی سازمان ملل دو بار در جولای ۱۹۸۸ (تیرماه ۶۷) و اوت ۱۹۸۸ (مرداد ماه ۶۷) از مناطق جنگی ایران و عراق بازدید و دو گزارش رسمی دیگر مبنی بر تایید کاربرد سلاح‌های شیمیایی توسط رژیم عراق منتشر و به شورای امنیت ارسال داشتند.^۱ در گزارش دوم که پس از حمله شیمیایی عراق به مناطق اطراف شهر اشنویه تهیه شد، به صراحت به مصدومیت کودکان و مردم غیرنظامی اشنویه توسط گاز خردل اشاره شد. (عکس شماره ۱۵)

نوش‌دارو پس از مرگ سهراب

با ارسال گزارش تکان‌دهنده بازرسان سازمان ملل به شورای امنیت و تأثر جامعه جهانی از قربانی شدن هزاران نفر از مردم بی‌گناه با سلاح‌های غیرانسانی شیمیایی، شورای امنیت مجبور به اقدام علیه جنایات رژیم عراق شد. این در حالی بود که جمهوری اسلامی ایران در ۲۷ تیر ماه ۱۳۶۷ به طور رسمی پذیرش قطعنامه ۵۹۸ را اعلام نمود و مذاکرات دیپلماتیک مربوط به جنگ و اعلام آتش‌بس در حال انجام بود و سرانجام در ۲۰ اوت ۱۹۸۸ (۲۹ مرداد ماه ۱۳۶۷) آتش‌بس رسمی در جبهه‌های جنگ اعلام و جنگ تحمیلی عراق علیه ایران پس از هشت سال به پایان رسید، بدون آنکه شورای امنیت موضع‌گیری قاطعی علیه حملات شیمیایی عراق از خود نشان دهد.

□

1- UN Document S/20060 July 20, 1988

این گروه مرکب از دکتر دومنیگوئز از اسپانیا و دکتر اریک دالگرن کارشناس برجسته انیسستو تحقیقات دفاعی سوئد و مدیر قسمت خلع سلاح سازمان ملل متحد بود.

2- UN Document S/20134 Aug 19, 1988

این گروه متشکل از دکتر اریک دالگرن، سرهنگ اولریش ایموبرستگ و دکتر وان هیچست و مدیر قسمت خلع سلاح سازمان ملل متحد بود.

بالاخره شورای امنیت در تاریخ ۲۶ اوت ۱۹۸۸ (۴ شهریور ماه ۱۳۶۷) در جلسه شماره ۲۸۲۵ خود طرح قطعنامه‌ای را که توسط آلمان فدرال، ایتالیا، ژاپن و انگلستان پیشنهاد شده بود تحت عنوان قطعنامه ۶۲۰ تصویب کرد^۱ و در آن برای اولین بار از ایران به عنوان قربانی سلاح‌های شیمیایی در جنگ نام برده شد و خواستار کنترل صادرات مواد شیمیایی مورد استفاده در ساخت سلاح شیمیایی و نیز واکنش سریع در مقابل کاربرد این سلاح‌ها در آینده گردید. اما چه سود که این قطعنامه پس از پایان جنگ صادر شد و نوش‌دارو پس از مرگ سهراب بود! (عکس شماره ۱۶)

تناقض آشکار

عملکرد دوگانه شورای امنیت سازمان ملل

همان‌گونه که ملاحظه شد فاصله بین اولین گزارش رسمی کارشناسان سازمان ملل در تایید کاربرد سلاح شیمیایی در جنگ عراق علیه ایران تا اولین قطعنامه شورای امنیت در این خصوص چهار سال بود و این قطعنامه نیز بدون نام بردن از عراق، فاقد تدابیر اجرایی برای متوقف ساختن حملات شیمیایی بود. دومین قطعنامه نیز پس از اعلام آتش‌بس و پایان جنگ صادر شد و در عمل فاقد ارزش بود، در حالی که در سایر مناقشات بین‌المللی و آنجا که منافع کشورهای قدرتمند اقتضا می‌کند، شورای امنیت همچون ابزاری در دست گردانندگان سیاست جهانی بلافاصله وارد عمل می‌شود.

در بامداد روز دوم اوت ۱۹۹۰ (۱۱ مرداد ماه ۱۳۶۹) رژیم عراق با حمله به کویت این کشور را اشغال نمود. از آنجا که این اقدام عراق تهدیدی برای منافع آمریکا و کشورهای غربی و بهانه‌ای برای تضعیف ارتش عراق بود، - که در فاصله پس از جنگ با ایران با دستیابی به انواع سلاح‌های مخرب و دانش نظامی تهدیدی برای غرب به شمار می‌رفت. - اقدامات ذیل توسط شورای امنیت صورت گرفت:

1- S/RES/0620 (1988) 26 Aug 1988

- به فاصله چند ساعت از حمله عراق و در همان روز شورای امنیت با صدور قطعنامه ۶۶۰ ضمن محکوم کردن این تهاجم خواستار خروج فوری و بدون قید و شرط عراق از این کشور شد.
- کمتر از چهار روز از تهاجم عراق، شورای امنیت با صدور قطعنامه ۶۶۱ ضمن اعمال تحریم‌های گسترده، بایکوت کاملی را در روابط تجاری، اقتصادی و مالی عراق ایجاد کرد و همچنین توسل به زور را نیز مجاز شمرد. در این قطعنامه شدیدترین تحریم‌های ممکن علیه یک کشور در تاریخ حیات سازمان ملل گنجانده شده است. این تحریم‌ها به کلیه وسایل حمل و نقل از جمله هوایی نیز تسری یافت و روابط عراق با جهان خارج را قطع نمود.^۱
- تنها در طول چهار ماه اول پس از تهاجم عراق به کویت، شورای امنیت اقدام به صدور ۱۲ قطعنامه کرد که از لحاظ قاطعیت، تسلسل، سرعت و تأثیرگذاری از تاریخ تأسیس سازمان ملل متحد تاکنون بی سابقه بوده است. تعداد این قطعنامه‌ها بعدها به ۲۴ قطعنامه رسید.^۲ (عکس شماره ۱۷)
- در ۲۹ نوامبر ۱۹۹۰ شورای امنیت با صدور قطعنامه ۶۷۸ ضمن مجاز شمردن توسل به زور و اقدامات قهرآمیز علیه عراق، برای خروج از کویت - که مبنای حمله گسترده نیروهای آمریکا و متحدین به عراق گردید. - موضوعات مربوط به خلع سلاح عراق، پرداخت خسارت توسط عراق و ... را همچون پیمان صلحی که فاتحین علیه کشور مغلوب در جنگ به دلخواه خود ترسیم می‌کنند، به عراق تحمیل نمود.

۱- (قطعنامه‌های ۶۶۵-۶۶۹-۶۷۰)

۲- مواضع شورای امنیت در قبال جنگ عراق و کویت، سعید خالوززاده، دفتر مطالعات سیاسی وزارت خارجه

نتیجه

با گذشت دو دهه از فاجعه کاربرد سلاح‌های شیمیایی در جنگ علیه ایران، هنوز پیامدهای انسانی و زیست محیطی کاربرد این سلاح‌های سمی تهدیدی جدی برای سلامت قربانیان و محیط زیست منطقه به شمار می‌رود و دهها هزار نفر از قربانیان این سلاح‌ها در کشور ما هنوز از عوارض و صدمات مزمن ناشی از بکارگیری سلاح‌های ممنوعه شیمیایی و سمی رنج می‌برند.

بکارگیری سلاح‌های شیمیایی علیه ایران توسط رژیم عراق بدون شک جنایت علیه بشریت، نقض آشکار قوانین بین‌المللی و جنایت جنگی به شمار می‌رود. با این حال سکوت مجامع بین‌المللی در قبال این جنایت، گنجاینده نشدن این جنایات در فهرست اتهامات صدام در دادگاه جنایتکاران حزب بعث و حتی سعی در انکار و تحریف این واقعیت که ایران - پس از ژاپن - بزرگترین قربانی سلاح‌های کشتار جمعی می‌باشد، لزوم اطلاع‌رسانی وسیع و مؤثر برای مطلع نمودن افکار عمومی جهانیان درباره این جنایت جنگی بی‌سابقه را آشکارتر می‌سازد.

به امید جهانی عاری از جنگ و سلاح‌های شیمیایی!